

Besúgók és provokátorok
Bornai Tibor: Lőj az ördögre!

Szerző: Franken Stein fn. tmb.
2010. június 30. 6.56

Mivel a politika 1990-től máig nem rendezte megnyugtató módon és beszélte ki a megbízók-megfigyelők-megfigyeltek, azaz a Kádár-kori besúgórendszer kérdéskörét, ezért minden, a témában megjelenő mű fokozott érdeklődésre tarthat számot. Az alapos, a rendszer velejét megfogó könyvek – például Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt – A pártállam és a belügy – mellett „könnyebb-könnyűbb” megemésztések is születtek, ilyen Bornai Tibor, a KFT billentyűse életrajzi elemekkel átszőtt regénye.

A kérdés máig nem jutott nyugvópontra, mert Magyarországon a rendszerváltás utáni politikai elit nem indult olyan tiszta lappal, mint a Stasi esetében a volt NDK kapcsán a németek (igaz, ott könnyebb lehetett, hiszen létezett egy a falakon belülrre került nyugati nagy testvér), ahol mindenki bepillantatható az aktákba, az egyszerű ember is megtudhatta, ki kivel volt. Nálunk többnyire gátlástalan politikai játszmák eszköze a besúgórendszer egy-egy homályban lévő esetéről fellebbenteni a fátylat, és az előbb említett szerző pere mutatja, hogy sokszor még az igazságszolgáltatás is az igazság kiderítése ellen dönt, mint legutóbb, még 2010-ben is. Jellemző ránk, hogy míg sokan gumicsontot rágnak – a „mi” Oscar-díjas rendezőnk tulajdonképpen nem is volt igazi besúgó, de a „ti” ... annál inkább –, addig Biskó Béla békésen élnek közöttünk, mint Marci Hevesen, és politikai gyilkosságokban való közvetlen, közvetett vagy ilyen-olyan szerepük ellenére személyiségi jogaikra hivatkoznak egy történelmi tárgyú film bemutatásakor.

Bornai Tibor jól ismeri a témát, hiszen könnyűzenészként maga is a megfigyelés célkeresztjébe került:

„A jelentésben szereplő KFT együttes megalakulása óta látókörynkben lévő problémás együttesek körébe tartozik. Koncertjein az úgynevezett »Punk« irányzatot képviselik, az általuk előadott dalok szövege kétértelmű, politikailag is kifogásolható.” (Dalos első jelentése 1981-ben, épp a KFT-ről, Szőnyi Tamás: Nyilván tartottak, 651.)

A KFT minden volt, csak punkzenekar nem, de ez egyáltalán nem állította meg a rendszer ekkor még olajozott fogaskerekeit, hiszen például Sebőéket vagy magyarnóta-énekeseket is figyeltek. A kétértelmű szövegek kitétel még igaz is esetükben (pl. Bábu vagy), de a „politikailag kifogásolható” kategóriába igen nehéz belegyömöszölni a Tea, a Macska az úton, az Elizabeth vagy bármely más szerzeményt. Bornaiék tehát hiába az új hullámon deszkáztak, ugyanúgy megfigyelték őket, mint a rendszerre bégető „fekete bárányokat”.

E tapasztalatok miatt is a regénybeli történet életszagú, egyes elemei kifejezetten hitelesnek és valóságosnak tünnek, ki-ki eldöntheti, ebből mennyi a valóság és mennyi a szerzői fikció.

Másrészt Bornai – eddig mint dalszerző ismerhettük – jól bánik a szóval, humoros, könnyed, lényeglátó. A kérdés regényénél az, hogy a rövidebb, lírai-popos darabokra szakosodott szerző íráskészsége miként érvényesül egy nagyobb formánál, jelen esetben egy regényben.

A történet jól felépített, három „vérszerződő” gyerek barátságáról, felnőtté válásáról és fiatal felnőttkoráról szól. Két fiú szerelmes egy lányba, aki a határozottabb mellett köt ki. A pár egy együttest alapít, amely befut és elindul a koncertezés, ORI-engedély, Elizélt Palota, Hungaroton stb. a kívülállók számára jól-rosszul ismert útvesztőiben. A felhőtlen ifjúkort azonban beárnyékolja az 1984. március 15-i demonstráció, melyen fiú hőseinket beviszik, s ajánlatot tesznek nekik: legyenek besúgók. Az egyik vállalja, a másik nem – annak ellenére, hogy emiatt kicsapják az egyetemről, később börtönbe kerül, és az egész életét megkeseríti az a március 15-e, amin csupán vonakodva, a többiek felbuzdulása miatt vett részt.

Bornai testközelből szemlélte a könnyűzenei életet, így ezen részek természetesen élvezetesebbek, de a regény más részei is. Nagyon jól írja le a Kádár-kor mindennapjait, majdnem olyan jól, mint Kemény István. Itt-ott dokumentarista elemeket is belesző, egy-egy évnél fontos politikai és kevésbé jelentős, de nagyon jó korfestő kulturális vagy csak érdekes hírekkel jellemzi az időszakot. Az életszag abból is adódik, hogy ismerősek a figurák, sőt olykor a személyek is, például a lemezgyár korlátlan ura, dr. Erőss (egy helyen konkrétan is Erdős a regényben – vö. CPg, 288. o.), a helyszínek (BS, Elizélt Palota stb.), Bornai igen jól ismeri a Kádár-kor mindennapjait. A szerző jól kibontott jellemekkel dolgozik, szinte megelevenednek a hetvenes-nyolcvanas évek, ismertünk, illetve ismerhettünk volna ilyen fazonokat a környezetünkben. A művezetőtől a gyári munkásig, a hangmérnöktől az egyetemi hallgatóig jól elkapott szereplőket mozgat.

A regény erőnei mellett meg kell azonban jegyezni, hogy a szerző nem „alanyi” szépíró, a gördülékeny fogalmazás, a többnyire sodró lendület és a sok humor, találó, félmondatos megjegyzés, mini jellemrajz stb. ellenére a nyelvezet, narratíva számomra néhol túlzottan popos, ott is szlenggel, köznyelvi elemekkel él, ahol nem kellene. Nehézkesnek, nem a főszöveghez illőnek éreztem a főhős bibliai tárgyú, filozófiai elmélkedéseit, kissé idegen a laza hangvételű, az élőbeszédet követő történetmesélésben. E megjegyzéseket leszámítva nem igazán könnyű megemésztésre szánt, de nagyon jól olvasható könyvként ajánlom akár nyaraláshoz is.

Fülszöveg

Három gyerekkori barát, akiket vérszerződés köt össze... Gábor ígéretes zenész, aki pontosan tudja, mit akar elérni az életben – sikert és pénzt. Mihály kötelességtudó és szófogadó, aki sokáig bizonytalanul mozog világban, és csodálja barátja céltudatosságát és elszántságát – neki ugyanis leginkább a töprengéshez van tehetsége. A szövetség harmadik tagja a fiúk gyerekkori szerelme, Szilvi, aki viszont színpadra született.

Egészen különböző életpályát jár be a három főhős, de sorsukat átszövi a politika. Mihálynak a pokolba kell alámerülnie, hogy megtalálja saját útját. Gábor ezzel szemben mindent megkap, amit akar, beleértve Szilvit is. A sikert azonban drágán mérik: van, aki a lelkével, és van, aki az életével fizet érte...

Mindez a kádárizmus Magyarországon, Budapesten történik, ahol egy Villányi úti telefonfülkéből

két forinttal körbe lehet telefonálni az egész világot, egy szintetizátorért azonban Németországig kell autóznia az elszánt zenésznek. Besúgók, szervezők és szervezettek világa ez, ahol a legjobb barát is bármikor árulóvá válhat, és a tartótisztek a Múzeum kávéházban jönnek össze ügynökeikkel egy kis „dumcsipartira”.

Bornai Tibor önéletrajzi elemekkel átszőtt, ironikus hangvételű, lírai regényében megidéződnek a kor fiataljainak kedvenc helyszínei, a BS és a KEK, felbukkan a zenei élet megkerülhetetlen figurája, „dr. Erőss”, és bepillantunk a korabeli „sztárélet” csillogó, ám sokszor tragikus világába is.

Bornai Tibor: Lőj az ördögre!

Jaffa, Budapest, 2009

Kartonált, 340 oldal, 2940 Ft

978 963 9971 09 7